

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Történettudományi
Intézet

Árpád-ház Program

Scientia et fidalitate

„Hadak útján”

A népvándorlaskor fiatal kutatóinak
XXIX. konferenciája

29th Conference of Young Scholars on the Migration Period

Absztraktkötet

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 15

Bölcészettudományi Kutatóközpont

Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok

Volume 6

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Advisory Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen, D)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology of NUAS (Kiev, Ua)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus, Syr)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff, UK)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara, Ru)

BTK MŐT
sorozatszerkesztők

Fodor Pál
BTK
főigazgató

Vásáry István
BTK MŐT
elnök

„HADAK ÚTJÁN”
A NÉPVÁNDORLÁSKOR
FIATAL KUTATÓINAK
XXIX. KONFERENCIÁJA

Budapest, 2019. november 15–16.

29TH CONFERENCE OF YOUNG SCHOLARS
ON THE MIGRATION PERIOD

November 15-16, 2019, Budapest

Absztraktkötet

Szerkesztők

SUDÁR BALÁZS – TÜRK ATTILA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Régészettudományi Intézet

Martin Opitz Kiadó

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténelmi Témacsoport

BUDAPEST 2019

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

A kötet a

Árpád-ház Program
támogatásával valósult meg

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

A kötet az Árpád-ház Program támogatásával készült
(IV.1. Keleti örökség – Keleti kapcsolatok. Írott források és kiadványok
IV.2. Az Árpád-ház elődeinek keleti kapcsolatrendszere)

A kötet szerkesztése az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Munkatársak

Ambrus Edit – Budai Dániel – Füredi Ágnes

© szerzők

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészet és Társadalomtudományi Kar, Régészettudományi Intézet

© Martin Opitz Kiadó

ISBN 978-963-9987-57-9

HU-ISSN 2064-8162

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Kiadja:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport –
Martin Opitz Kiadó – PPKE BTK Régészettudományi Intézet

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

TARTALOM

VITALIE SINICA – NICOLAI TELNOV – MAKSYM KVITNYTSKYI: Венгерские памятники IX – первой половины X в. в Северо-Западном Причерноморье – Archaeological sites of the Subbotsy horizon (legacy of the 'Etelkoz') in the Northwest Black Sea Region (9–10 th cc.).....	7
ZÁGORHIDI CZIGÁNY BERTALAN – IGOR PROHNENKO – TARAS VERBA – OLEG FJODOROV – TÜRK ATTILA: Honfoglalás kori magyar jellegű sír Rovanci (Ua) határából. Adatok a 10. századi veretes készenléti íjtartó tegezék kelet-európai elterjedéséhez	11
BALOGH BODOR TEKLA: Gömbsorc süngös fülbevalók a 10. századi Kárpát-medencében és kelet-európai kapcsolatrendszerük.....	18
POLÓNYSI EMESE – TÜRK ATTILA: A Kárpát-medence 10. századi lemezes hajfonatkorongjainak klasszifikációja és a hajfonat díszítésének kora középkori kelet-európai kapcsolatrendszere	20
HARANGI FLÓRIÁN – E. NAGY KATALIN – BERTA NORBERT – TÜRK ATTILA: Honfoglalás kori temető Derecske határából. Adatok a 10. századi magyar külkapcsolatok kérdéséhez az import selyemleletek kapcsán	30
FLESCH MÁRTON – STROHMAYER ÁDÁM – TÜRK ATTILA: A honfoglalás kori tegezöv egy új rekonstrukciója a karosi II/52. sír íjászfelszerelésének átdolgozása és keleti analógiák nyomán.....	34
B. SZABÓ JÁNOS: Honfoglalás anatómia: Anonymus honfoglalás történetének e gy eddig ismeretlen keleti párhuzama	42
FEHÉR BENECSE: Modern filológiai teendők a magyar őstörténet középgörög forrásai körül	43
KÁPOLNÁS OLIVÉR: A magyar eredetmonda szerkezetének mongol és mandzsu párhuzamai.....	45
SUDÁR BALÁZS: Madzsarok Anatóliában: kora újkori magyar bevándorlók vagy nomád törökök?.....	47
SZEBENYI TAMÁS: Megjegyzések a szarmata Barbaricum pecsételt kerámiájához az újabb Pest megyei leletek kapcsán.....	49
MASEK ZSÓFIA – SERLEGI GÁBOR – VÁGVÖLGYI BENECSE: A jászalsószentgyörgyi késő szarmata – hun kori halomsíros temető újraértékelése	51
PIROS RÉKA ÁGNES – MOZGAI VIKTÓRIA – BAJNÓCZI BERNADETT: Hun kori lószerszamos leletegyüttesek roncsolásmentes archeometriai vizsgálatának új eredményei	53
MOZGAI VIKTÓRIA – HORVÁTH ESZTER – BAJNÓCZI BERNADETT: Archeometriai vizsgálatok 5. századi gránát- és niellóberakásos aranyozott ezüst övcsatokon.....	54
PROHÁSZKA PÉTER: Aranyérmek késő római és kora népvándorlás kori sírokban	55
RÁCZ RITA: Kronológiai kérdések, külkapcsolatok, viselet Újabb megfigyelések a jutasi 196. sír és a langobard továbbélés kérdésében, a női viselet tükrében.....	57
ZÁGORHIDI CZIGÁNY BERTALAN – KENÉZ ÁRPÁD – TÜRK ATTILA: Tiszakürt–Sziki-Kisföldek 32. objektum honfoglalás kori sír. Adatok a 10. századi hurkos végű bronzdrótok értékeléséhez, valamint a lovaglóostorok és fémszerelések faedények elkülönítéséhez a korszak hagyatékában.....	59
JANCSIK BALÁZS – GULYÁS ANDRÁS – STROHMAYER ÁDÁM – SZIGETI JUDIT – TÜRK ATTILA: A Jászság honfoglalás kori régészeti kutatásának új eredményei. Adatok a 10. századi poncolt süvegsúcsok és a csövecskés merevítésű tarsolyok elterjedéséhez	68

LANGER DÁNIEL – LŐRINCZY GÁBOR – TÜRK ATTILA: Szeged-Szabadkai út, Négyhalom dülő honfoglalás kori leletei. Adatok a 10. századi rozettás lószerszámveretek értékeléséhez és elterjedéséhez az új keleti analógiák fényében	77
TOMPA BALÁZS – ZÁGORHIDI CZIGÁNY BERTALAN: 9–10. századi egyenes pengéjű szablyák és szablamarkolatú kardok a Kárpát-medencében.....	84
TAKÁCS RICHÁRD – PUSZTAI TAMÁS: A Hernád-völgy 10–11. századi településtörténetéhez.....	86
SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV: Mire jó az archeogenetika és hogyan használjuk?	88
CSÁKY VERONIKA – GERBER DÁNIEL – KONCZ ISTVÁN – CSIKY GERGELY – SZEIFERT BEA – EGYED BALÁZS – PAMJAV HOROLMA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV – SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA – VIDA TIVADAR: Az avar kori elit eredetének és rokoni szerveződésének paleogenetikai vizsgálata.....	92
NÉMETH ENDRE – FEHÉR TIBOR: Az apai vonalú N haplocsoport szerepe a mai baskírok, tatárok és magyarok genetikai kapcsolatrendszerében	95
GERBER DÁNIEL – CSÁKY VERONIKA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV – SZEIFERT BEA – EGYED BALÁZS – SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA – TÜRK ATTILA: Betekintés az Urál vidéki népességek első évezredbeli genetikai összetételébe	97
SZEIFERT BEA – CSÁKY VERONIKA – GERBER DÁNIEL – EGYED BALÁZS – STÉGMÁR BALÁZS – TÜRK ATTILA – MENDE BALÁZS GUSZTÁV – SZÉCSÉNYI-NAGY ANNA: Korai magyarsággal kapcsolatba hozható oroszországi lelőhelyek csontanyagának archeogenetikai vizsgálata.....	100
MAÁR KITTI – NEPARÁCZKI ENDRE – MARÓTI ZOLTÁN – KALMÁR TIBOR – NAGY ISTVÁN – LATINOVICS DÓRA – KUSTÁR ÁGNES – PÁLFI GYÖRGY – RASKÓ ISTVÁN – TÖRÖK TIBOR: Honfoglalás kori köznépi temetők anyai vonalainak jellemzése, archeogenetikai módszerekkel.....	104
SZÜCS MELINDA: Meroving-kori lovas temetkezések a Dunántúlon.....	106
BEDE ILONA: Lótemetkezés és temetési folyamat elemzése tafonómiai elváltozások megközelítéssel és a funkcionális anatómia segítségével	108
ZBIGNIEW ROBAK: The Early Medieval stronghold Bojná-Valy – a seat of the elites or a garrison?	110
SZÜCSI FRIGYES: „Az ismeretlen ismerős.” Új eredmények a csákberény-orondpusztai avar kori temető kutatásából.....	112
POSZTERELŐADÁSOK	
LIBOR CSILLA: A gyermekek bioarchaeológiai kutatásainak lehetőségei.....	113
GULYÁS GYÖNGYI – GALLINA ZSOLT – TÜRK ATTILA: Újabb régészeti adatok a Duna–Tisza köze honfoglalás kori településtörténetéhez és a 10. századi bolgár–magyar kapcsolatok kérdéséhez egy tázlári sír kapcsán.....	115
A KONFERENCIA ELŐADÓI	122

ÚJABB RÉGÉSZETI ADATOK A DUNA–TISZA KÖZE HONFOGLALÁS KORI TELEPÜLÉSTÖRTÉNETÉHEZ ÉS A 10. SZÁZADI BOLGÁR–MAGYAR KAPCSOLATOK KÉRDÉSÉHEZ EGY TÁZLÁRI SÍR KAPCSÁN

GULYÁS GYÖNGYI – GALLINA ZSOLT – TÜRK ATTILA

Tázlár az Alföld szívében, a Homokhátságon helyezkedik el, a Kiskunhalas–Majsa–Soltvadkert háromszögében. 2018 februárjában a Templomhegyen egy templom körüli temető területén honfoglalás kori sír került elő. A NyÉNy–KDK-i tájolású, téglalap alaprajzú sírgödörben nyújtott, hátán – kissé jobb oldalán – fekvő, 50 év feletti nő, europa-mongolid jellegű (turánid), jó megtartású csontváza feküdt. A váz kissé É-i irányba „préslődött” a sírgödör falához, amely így eredetileg talán padmalýos kialakítású lehetett. Lábvégei előtt és felett, lóbor nélküli részleges lovastemetkezést tártak fel. A ló boreális típusú, 2,5–3 éves, közepes testméretű egyed, mortalitása télen-kora tavasszal történt. Ez a temetkezési szokás a Maros torkolat nyugati oldalán általános, melynek gyökereit a honfoglalók még keletről hozták magukkal.

A tázlári 1001. számú sírban összesen 94 db melléklet volt. A két ezüst karikaékszer mellett a ruházatot a mell- és a has tájékán egy-egy apró bronz fülesgomb zárta, annak alját, a csukló környékét pedig keskeny, vékony ezüstlemezek díszítették. Az elhunyt a bal kezén ezüst pántkarperecet, ujján ezüst pántgyűrűt figyeltek meg, míg mellkasán egy vasár feküdt. Lábbelijének fejrészét összesen 61 db apró, félgömbfejű ezüstverettel varrták ki.

Az elhunyt nő feje alá helyezték a nyerges és a lószerszámzatot, köztük a kisméretű, aszimmetrikus, körte alakú vaskengyeleket, valamint az oldalpálcás zablát. Továbbá a szíjzatatot is, amelyet háromféle méretű rozettás, ónozott bronz verettel (összesen 12 db) és egy szintén rozettás mintájú nagyszíjvéggel díszítettek. A szíjzatatot gondosan összehajtva fektették a sírba. A lószerszámzat általában a lócsontokon vagy azok közelében kerülnek elő, ritkán fektetik azokat az elhunyt feje alá vagy mellé.

A rozettás lószerszámveretek a korszak régészeti hagyatékának egy igen jellegzetes csoportját alkotják. A Duna-Tisza közére kifejezetten jellemző a tárgytypus, de az egyik legáltalánosabban elterjedtebb lelet a teljes 10. századi Kárpát-medencében. A korábbi leletgyűjtések revíziója és az utóbbi évek nagy számban előkerült új lelete alapján elmondhatjuk, hogy jelenleg a Kárpát-medencében 81 lelőhelyét/példányát ismerjük. Összesen 44 lelőhely esetében volt lehetőség a tázlárihoz hasonlóan sírleletként megfigyelni. A Langer Dániel által készített legutolsó klasszifikációs összefoglalás alapján a veretek alakja alapján 3, míg a szegélydíszek szerint 9 főbb csoportjuk különíthető el. A rozettás veretek azonban a Kárpátoktól keletre is előfordulnak, ahol az utóbbi években megduplázódott a számuk: ma már 13 leletről van adatunk Kelet-Európától egészen Délnyugat-Szibériáig terjedően.

A rozettás lószerszámveretek, néhány kivételtől eltekintve, részleges lovastemetkezéssel és veretes lábbelikkal eltemetett női sírjainak gyakori mellékletei. A Kiskunság szívében napvilágra került sír a kiskunhalasi pusztában nem egyedülálló, ugyanis Balotapusztán és Kiskunhalas–Dénes Marcell utcában is találtak egy-egy, a tázlárihoz hasonló lovas, rozettás lószerszámdíszes női sírt. A rozettás lószerszámveretes női sírok hazánk egész területén előfordulnak, de egy zárt, a hagyományaihoz jól kivehetően ragaszkodó (pántkarperec és -gyűrű, fülesgombok, veretes csizma, alig van ruhadísz), feltehetően rangos társadalmi csoport tagjai lehettek. Elterjedésük talán összefüggésben áll az egykori nemzetségek elhelyezkedésével, nem tekinthető ugyanis véletlennek, hogy rendre 10–15 km-re kerülnek elő egymástól.

A tázlári temetkezés legérdekesebb lelete a bal felkar mellett fekvő, oldalára dőlt, nyújtott, tojás-

dad testű, összeszűkülő nyakú korsó, a külső oldalán fehér alapon vörös rácsmintával festve. A lelet a honfoglalás kori régészeti hagyatékban egyelőre teljesen egyedül álló. Az edény legközelebbi párhuzamát az Első Bolgár Cárság 10. századi fővárosából, Preszlav lelőhelyről ismerjük, ahol, a preszlavi festett kerámiaáru csoportba sorolható. Hasonló formájú, amphora-alakú korsó számos bolgár (pl. Pliszka) és nyugat-szerbiai (pl. Ras erőd, Gradina-Postenje) lelőhelyről ismert. A pliszkai leleteket feldolgozó Valeri Grigorov szerint a fémedények formáját utánzó amphorákat helyben készítették a 9–10. században. Ezek az egy vagy kétfülű edények azonban csak formai párhuzamot mutatnak a tázlárral, felületükön festés nem, csak bekarcolt vagy besimított díszítések láthatók. Itt kell hangsúlyozni, hogy a tázlári bolgár importedény másik nagy jelentősége abban áll, hogy a Sóshartyán-Murahegy 3. sírból származó, a magyar szakirodalomban bizánci műhelyből származó, amphoranak tartott lelet értékelésénél is más provenienciát tesz lehetővé. A sóshartyáni kerámia ugyanis egyrészt nem amphora, hanem amphora-alakú korsó (vö. amphora-like jug), másrészt nagyobb valószínűséggel köthető a bizantinizáló balkáni bolgár kultúrához, mint közvetlenül bizánci műhelyhez.

A mai Bulgária területéről származó importleletek a Kárpát-medence 10–11. századi régészeti hagyatékának balkáni kapcsolatrendszerének megítélésében mindig kiemelkedő szerepet játszottak a kutatásában. Kezdve Fehér Géza munkásságától egészen az utóbbi évtizedben ismét aktivizálódott,

közös konferenciákban és kiadványokban megmutatkozó bolgár-magyar régészeti együttműködésig bezáróan. A tázlári kerámialelet pedig egészen biztosan új fejezetet nyit a 10. századi Kárpát-medence és Bulgária – eddig csak főként a fémleletek stíluskritikai szempontú elemzésein alapuló – kapcsolatrendszerének vizsgálatában. A két régió 10. századi kerámialeleteinek lehetséges összefüggéseinél legutóbb Takács Miklós mutatott ki kapcsolatot, amikor a belsőfüles cserépbográcsoknál – a szaltovoi eredet helyett – azok ÉK bulgáriai eredetét bizonyította.

A kiválóan keltezhető tázlári festett kerámialelet biztosan bulgáriai importként értékelhető a Preszlav környéki műhelyekből. A két térség 10. századi anyagi műveltségének összefüggései tehát ismét és új szempontból is megerősítést nyertek. Szintén az egykori bulgáriai kapcsolatokat jelzik az utóbbi években Kalocsa térségében, műszeres leletfelderítésekben nagy számban előkerült 10. századi bulgáriai jellegű (öv)veretek. Ezek lelőhelyeinek kutatása és közlése – a tázlári sírral együtt – további jelentős előrelépést fog hozni a 10. századi bolgár-magyar kapcsolatok megismerésében.

A tázlári temetkezés radiokarbon kormeghatározásának eredménye (1 Sigma cal. 915–968) alapján a sírt 10. század első kétharmadában, a legnagyobb valószínűséggel a 10. század közepe táján ásták meg. Ez összhangban áll a régió 10. századi településtörténetéről eddig ismert adatokkal, továbbá a bulgáriai párhuzamú kerámia, valamint a rozettás lószerszámveretek tipokronológiai eredményeivel.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetet mondunk Olekszij Komarnak, Sztela Doncsevanak, Janko Dimitrovnak, valamint Merva

Szabinának és Takács Miklósnak a bolgár szakirodalomban való tájékozódáshoz nyújtott segítségért.

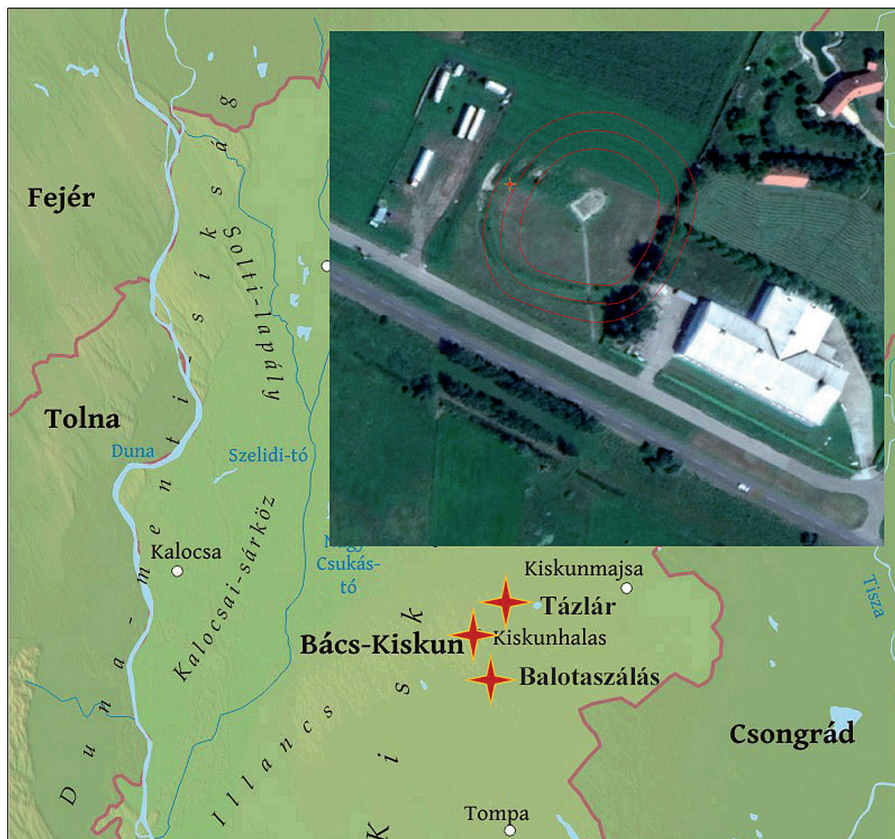
IRODALOM

- Fehér G.: *A bolgár-törökök szerepe és műveltsége. A bolgár-törökök és a honfoglaló magyarok hatása a keleteurópai művelődés kialakulásában*. Budapest 1940.
- Grigorov, V. – Dimitrov, J.: New Data about Pottery Production in the 9th–10th centuries in Pliska (Capital of the First Bulgarian Kingdom). *Bulgarian e-Journal of Archaeology* 3 (2013) 121–135.
- Kostova, R.: Polychrome ceramics in Preslav 9th to 11th c. Where were they produced and used? In: *Byzantine Trade 4th–12th c. The archaeology of local, regional, and international exchange*. Mango, M. (ed.). Aldershot 2008, 97–117.
- Langó P. – Türk. A.: Régészeti adatok a Kárpát-medence 10–11. századi hagyatékának bulgáriai kapcsolatrendszeréhez I. A csüngős veretek (Archäologische Anmerkungen zum bulgarischen Beziehungsgeflecht des Nachlasses des 10.–11. Jh. im Karpatenbecken – I. Beschläge mit Anhängsel). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 12 (2011) 517–528.
- Radišić, M.: Archaeological testimonies of Bulgarian presence in the Central Balkans during the ninth and tenth centuries. In: *Emperor Symeon's Bulgaria in the History of Europe's South-East: 1100 years from the Battle of Achelous*, Eds.: Nikolov, A. – Kanev, N. Sofia 2018, 134–154.
- Révész L.: *Aranyszántás Balotán. Gazdag honfoglalás kori női sírok Kiskunhalas környékén*. Budapest–Kiskunhalas 2001.
- Щерева, И.: Принос към проучването на средновековната керамика в България XI–XII в. *Археология* 19:3 (1977) 6–18.

1

2

1. kép. 1: A Tázlár-templomhegyi emlékhely; 2. kép: Tázlár földrajzi fekvése. Jobb felső kép: A templomokat és a temetőt körbevevő hármastetű árkok a Google Earth térképen (csillaggal jelölve a honfoglaló sír)

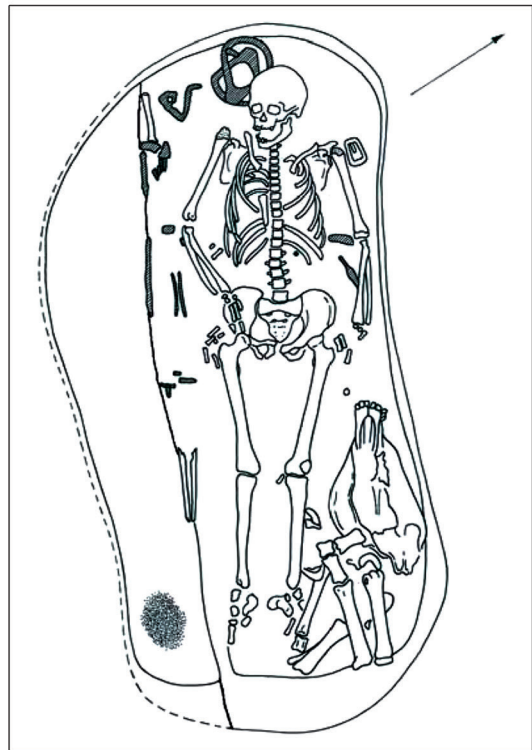
1

2

3

4

2. kép. 1–4: Tázlár-Templomhegy 1001. objektumban feltárt honfoglalás kori sír

1

2

3. kép. 1: A tázlári rozettás lószerszámveretek; 2: Kiskunhalas, Dénes Marcell utcai, a balotaszállási és a tázlári rozettás lószerszáműszek és a szíjvégek

Preszlav (Bulgária)

Tázlár - Templomhegy

1

2

4. kép. 1: A tázlári és a preszlávi edény; 2: Az Első Bolgár Császárság a 10. században és a két lelőhely